

Arweiniad atodol: Cymraeg

Hydref 2017

Diben Estyn yw arolygu ansawdd a safonau mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru. Mae Estyn yn gyfrifol am arolygu:

- ▲ ysgolion a safleoedd meithrin a gynhelir gan, neu sy'n cael arian gan awdurdodau lleol
- ▲ ysgolion cynradd
- ▲ ysgolion uwchradd
- ▲ ysgolion pob oed
- ▲ ysgolion arbennig
- ▲ unedau cyfeirio disgyblion
- ▲ ysgolion annibynnol
- ▲ addysg bellach
- ▲ colegau arbenigol annibynnol
- ▲ dysgu oedolion yn y gymuned
- ▲ gwasanaethau addysg awdurdodau lleol ar gyfer plant a phobl ifanc
- ▲ addysg a hyfforddiant athrawon
- ▲ Cymraeg i oedolion
- ▲ dysgu yn y gwaith
- ▲ dysgu yn y sector cyfiawnder

Mae Estyn hefyd:

- ▲ yn rhoi cyngor ar ansawdd a safonau mewn addysg a hyfforddiant yng Nghymru i Gynulliad Cenedlaethol Cymru ac eraill; ac
- ▲ yn cyhoeddi achosion o arfer dda yn seiliedig ar dystiolaeth arolygu.

Cymerwyd pob rhagofal posibl i sicrhau bod y wybodaeth yn y ddogfen hon yn gywir adeg ei chyhoeddi. Dylid cyfeirio unrhyw ymholiadau neu sylwadau ynglŷn â'r ddogfen hon/cyhoeddiad hwn at:

Yr Adran Gyhoeddiadau

Estyn

Llys Angor

Heol Keen

Caerdydd

CF24 5JW neu drwy anfon e-bost at cyhoeddiadau@estyn.llyw.cymru

Mae'r cyhoeddiad hwn a chyhoeddiadau eraill gan Estyn ar gael ar ein gwefan:

www.estyn.llyw.cymru

Cyfieithwyd y ddogfen hon gan Trosol (Cymraeg i Saesneg)

© Hawlfraint y Goron 2017: Gellir aildefnyddio'r adroddiad hwn yn ddi-dâl mewn unrhyw fformat neu gyfrwng ar yr amod y caiff ei aildefnyddio'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel hawlfraint y Goron a rhaid nodi teitl yr adroddiad/y cyhoeddiad penodol.

Beth yw'r diben?

Darparu arweiniad i arolygwyr ar gyfer arfarnu deilliannau a darpariaeth yr iaith Gymraeg pan fydd yn drywydd ymholi.

Ar gyfer pwy mae'r arweiniad?

Ar gyfer arolygwyr pob ysgol gynradd ac ysgol uwchradd a gynhelir ac ysgolion annibynnol, ysgolion arbennig ac unedau cyfeirio disgyblion.

O ba bryd y dylid defnyddio'r arweiniad?

Medi 2017

Arweiniad atodol	1
Cyflwyniad	2
Arfarnu'r Gymraeg	3
1.3 Safonau a chynnydd yn y Cymraeg	3
3.3 Darpariaeth ar gyfer y Gymraeg	5
5.1 Ansawdd ac effeithiolrwydd arweinwyr a rheolwyr (gan gynnwys y corff llywodraethol) wrth wella datblygiad medrau disgyblion yn y Gymraeg	7

Arweiniad atodol

Y dogfennau allweddol Estyn sy'n rhoi arweiniad ar weithgarwch arolygu yw'r llawlyfrau arweiniad arolygu ar gyfer pob sector. Fodd bynnag, rydym yn llunio arweiniad atodol hefyd i helpu arolygwyr i ystyried agweddau penodol ar addysg a hyfforddiant ymhellach.

Mae'r dogfennau arweiniad atodol yn amlinellu rhai egwyddorion, ystyriaethau ac adnoddau allweddol ar gyfer arolygwyr. Maent yn ymwneud â phob sector y mae Estyn yn ei arolygu, oni bai bod y dogfennau'n datgan eu bod ar gyfer sector penodol. Maent yn ymhelaethu ar agweddau penodol ar addysg/hyfforddiant (e.e. arolygu llythrennedd) neu ffyrdd o gynnal arolygiadau (e.e. defnyddio teithiau dysgu) neu drefniadau arolygu penodol (e.e. arweiniad ar arolygu ysgolion eglwysig).

Nid nod y dogfennau arweiniad atodol yw bod yn gynhwysfawr. Nid yw'n ofynnol i arolygwyr weithio trwyddynt yn drwyadl wrth ymdrin ag unrhyw agwedd benodol ar arolygiad. Fodd bynnag, gallent fod yn ddefnyddiol i arolygwyr wrth iddynt ymateb i gwestiynau penodol sy'n dod i'r amlwg yn ystod arolygiadau neu pan fyddant yn dymuno myfyrio neu ymchwilio ymhellach.

Gallai'r dogfennau arweiniad atodol helpu darparwyr i gael dealltwriaeth o drefniadau arolygu Estyn hefyd. Gallent fod yn ddefnyddiol i ddarparwyr hefyd o ran arfarnu agweddau penodol ar eu darpariaeth eu hunain.

Mae ein gwaith arolygu wedi'i seilio ar yr egwyddorion canlynol:

- Bydd arolygwyr yn mynd ati i arolygu'n gadarnhaol, i sicrhau mai'r profiad dysgu proffesiynol gorau posibl fydd hwn ar gyfer y staff ym mhob darparwr
- Bydd arolygwyr yn arolygu ar sail dull sy'n cael ei arwain gan y dysgwr
- Bydd arolygwyr bob amser yn canolbwyntio'n gryf ar ansawdd yr addysgu a'r dysgu
- Bydd arolygwyr yn chwilio am arfer arloesol, graff
- Bydd arolygwyr yn teilwra gweithgareddau'r arolygiad yn unol â'r amgylchiadau ym mhob darparwr, i'r graddau ag y bo hynny'n bosibl
- Bydd arolygwyr yn hyblyg ac yn ymateb i ganfyddiadau sy'n dod i'r amlwg, ac yn defnyddio ystod gynyddol yr adnoddau a dulliau arolygu sydd ar gael
- Bydd arolygwyr yn ystyried popeth yn y fframwaith arolygu, ond byddant yn adrodd ar y cryfderau a'r gwendidau allweddol yn unig ym mhob darparwr

Cyflwyniad

Mae cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg a'r nifer o bobl sy'n defnyddio'r Gymraeg yn eu bywyd bob dydd yn flaenoriaeth gan Lywodraeth Cymru.

Roedd cyhoeddi Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg (Ebrill 2010) ynghyd â Iaith Fyw : Iaith Byw – Strategaeth y Gymraeg 2012-17 (2012) yn ategu ymrwymiad y llywodraeth i wella ansawdd darpariaeth Gymraeg. Ar sail egwyddorion Cymwys am Oes (2014) mae Dyfodol Llwyddiannus yn cydnabod pwysigrwydd yr iaith Gymraeg yn natblygiad Cymru 'fel cenedl ddwyieithog sydd â'r cryfder a'r hunanhyder i feithrin y ddwy iaith'.

Mae'r Gymraeg yn parhau i fod yn elfen orfodol yn y cwricwlwm i bob dysgwr nes y bydd yn 16 mlwydd oed ac mae Cwricwlwm i Gymru – Cwricwlwm am Oes (Hydref 2015) yn nodi ei bod yn flaenoriaeth 'sichrau bod pob dysgwr yn gallu meithrin ei sgiliau iaith Gymraeg a defnyddio'r iaith yn hyderus mewn gwahanol gyd-destunau'.

Mae'r manteision i ddisgyblion yn sgil cynyddu eu cymhwysedd yn y Gymraeg ac o ran bod yn ddwyieithog wedi hen ennill eu plwyf. Maent yn cynnwys:

- gwerth masnachol yn y farchnad swyddi ac ymestyn medrau iaith ar gyfer y gweithle
- ehangu eu gorwelion a chyfoethogi eu profiadau o fywyd yng Nghymru a thu hwnt
- manteision gwybyddol dwyieithrwydd¹
- gwerthfawrogi amrywiaeth

Wrth arfarnu deilliannau a darpariaeth yr iaith Gymraeg, mae'n hanfodol ein bod bob amser yn ystyried cyd-destun ieithyddol yr ysgol a'r hyn a wna'r ysgol er mwyn sicrhau parhad a dilyniant ym medrau ieithyddol ei disgyblion.

Yn fras, gellir dosbarthu ysgolion yn ôl eu cyfansoddiad ieithyddol² fel a ganlyn:

- ysgolion sy'n addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg yn bennaf
- ysgolion cyfrwng Saesneg
- ysgolion wedi'u ffrydio, sy'n cynnig darpariaeth Gymraeg a Saesneg i raddau amrywiol

Mae gan bob ysgol a gynhelir, gan gynnwys ysgolion arbennig ac unedau cyfeirio disgyblion, rwymedigaeth gyfreithiol i addysgu Cymraeg i bob disgybl o oed ysgol statudol ac eithrio ychydig iawn o ddisgyblion y mae eu datganiad o anghenion addysgol arbennig yn eu datgymhwyso o ddyddu Cymraeg. Mae Iaith Fyw : Iaith Byw yn cydnabod hawl disgyblion ag anghenion addysgol arbennig i gael

¹ Mae ymchwil yng Nghanada wedi datgelu bod dwyieithrwydd yn gwella sylw a rheolaeth wybyddol ymhlith plant ac oedolion hŷn, ac yn 2007, tynnodd sylw at effaith dwyieithrwydd ar oedi symptomau dementia rhag cychwyn.

² Mae cyhoeddiad Llywodraeth Cynulliad Cymru 'Diffinio Ysgolion yn Ôl y Ddarpariaeth Cyfrwng Cymraeg' (Dogfen wybodaeth Rhif: 023/2007, Hydref 2007) yn amlinellu disgrifiadau a chategoriâu o ysgolion yn ôl faint o Gymraeg a ddefnyddir wrth addysgu a dysgu ac ym mywyd bob dydd yr ysgol.

darpariaeth yn eu dewis iaith fel yr amlinellir yng Nghod Ymarfer Anghenion Addysgol Arbennig diwygiedig Cymru.

Nid oes gofyniad statudol ar ysgolion annibynnol i addysgu Cymraeg fel pwnc. Pan fydd yr ysgol yn gwneud penderfyniad cadarnhaol i beidio â darparu ar gyfer addysgu Cymraeg neu i beidio â datblygu dimensiwn Cymreig y cwricwlwm, dylai'r adroddiad yn syml ddweud: 'Nid yw'r ysgol yn addysgu Cymraeg' neu 'Nid yw'r ysgol yn mynd ati i ddatblygu'r Cwricwlwm Cymreig'. Mewn ysgolion annibynnol sy'n addysgu Cymraeg neu'n cyflwyno darpariaeth cyfrwng Cymraeg, dylai arolygwyr ddefnyddio'r cwestiynau a restrir yn yr adran nesaf, fel bo'n gymwys. Dylai arolygwyr archwilio polisi'r ysgol ar gyfer Cymraeg ac arfarnu pa mor dda y mae'r ysgol yn gweithredu'r polisi hwnnw. Dylent hefyd farnu'r graddau y mae'r ysgol yn cyfrannu at ddatblygu gwybodaeth a dealltwriaeth disgyblion o nodweddion diwylliannol, economaidd, amgylcheddol, hanesyddol ac ieithyddol Cymru.

Mae'r Fframwaith Arolygu Cyffredin (diwygiedig) yn pennu gofyniad ar arolygwyr i gynnig sylwadau ar y Gymraeg yn **1.3** (Safonau a chynnydd yn y medrau), yn **3.3** (Darpariaeth ar gyfer y medrau) ac yn **5.1** (Ansawdd ac effeithiolrwydd arweinwyr a rheolwyr, gan gynnwys y corff llywodraethol).

Nid yw'n pennu gofyniad ar arolygwyr i ddarparu barn gyffredinol ar gyfer yr agweddau hynny. Dylai arolygwyr roi ystyriaeth ofalus i effaith unrhyw feysydd pwysig i'w gwella mewn perthynas â'r cwestiynau dros y ddalen ar y farn ar gyfer y dangosydd ansawdd perthnasol. Wrth ystyried a yw maes i'w ddatblygu yn bwysig, dylai arolygwyr ystyried cyfran y disgyblion sy'n gysylltiedig â'r diffyg neu yr effeithir arnynt gan y diffyg.

Arfarnu'r Gymraeg

1.3 Safonau a Chynnydd yn y Gymraeg

Arweiniad cyffredinol

Dylai arolygwyr adrodd yn glir ar safonau disgyblion yn y medrau siarad a gwrando, darllen ac ysgrifennu yn Gymraeg ym mhob cyfnod allweddol. Dylai arolygwyr ystyried cynnydd disgyblion mewn perthynas â'r fframwaith llythrennedd cenedlaethol. Mae arweiniad pellach ar arolygu medrau llythrennedd (Cymraeg) ar wefan Estyn (www.estyn.llyw.cymru).

Dylai arolygwyr farnu safonau yn y medrau Cymraeg ar sail tystiolaeth uniongyrchol, er enghraifft wrth arsylwi cynnydd disgyblion mewn gwersi, teithiau dysgu, craffu ar waith disgyblion a thrafodaethau gyda disgyblion. Bydd arsylwi'n ofalus ar ddisgyblion mewn gwersi a siarad â disgyblion yn darparu tystiolaeth o'u medrau siarad a gwrando a'u gallu i feddwl. Bydd craffu ar waith yn darparu tystiolaeth o ba mor dda mae disgyblion yn gallu ysgrifennu'n glir a deall yr hyn y maent yn ei ddarllen.

Dylai arolygwyr ystyried safonau disgyblion mewn Cymraeg o gymharu ag ysgolion tebyg a chyrrhaeddiad blaenorol disgyblion. Lle y bo'n berthnasol, dylai arolygwyr ystyried cynnydd disgyblion o'r Cyfnod Sylfaen i gyfnod allweddol 2 a chyfnod

allweddol 3. Dylent ystyried cyrhaeddiad disgyblion mewn Cymraeg, llenyddiaeth Gymraeg neu Gymraeg ail iaith o'i gymharu â'u cynnydd blaenorol a chyrhaeddiad mewn ysgolion tebyg.

Dylai arolygwyr ystyried y cynnydd a wna disgyblion o ran datblygu eu medrau Cymraeg ar draws y cwricwlwm ac o gwmpas yr ysgol. Dylent ystyried pa mor dda y mae disgyblion yn gwybod am fanteision dysgu'r Gymraeg a dod yn ddwyieithog.

Yng nghyfnod allweddol 4, lle y bo'n berthnasol, dylai arolygwyr ystyried cyfran y disgyblion sy'n ennill cymhwyster cydnabyddedig cyfnod allweddol 4 mewn Cymraeg ail iaith. Mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg a dwyieithog, dylent ystyried cyfran y disgyblion sy'n cwblhau eu gwaith cwrs a'u hasesiad terfynol mewn Cymraeg yng nghyfnod allweddol 4 ac yn y chweched dosbarth yn yr holl gyrsiau a ddilynant ar draws y cwricwlwm.

Cwestiynau

Dylai arolygwyr ystyried y cwestiynau canlynol wrth arolygu ac adrodd ar 1.3 Safonau a Chynnydd yn y Gymraeg:

- A yw disgyblion yn gwneud cynnydd da mewn gwersi Cymraeg / trwy gyfrwng y Gymraeg ar draws y cwricwlwm?
- A yw disgyblion yn datblygu eu gafael ar y medrau Cymraeg mewn modd integredig?
 - y medrau gwrandio a siarad er mwyn cyfathrebu a rhyngweithio'n hyderus mewn gwahanol gyd-destunau
 - y medrau darllen er mwyn deall ac ymateb i wahanol ffurfiau ysgrifenedig
 - y medrau ysgrifennu er mwyn ysgrifennu'n effeithiol, yn gywir ac yn estynedig
- Lle y bo'n berthnasol, a yw disgyblion yn hyderus ac yn gymwys yn defnyddio'r Gymraeg mewn ystod o sefyllfaoedd y tu allan i'w gwersi Cymraeg?
- Lle bo'n berthnasol, a yw disgyblion yn medru defnyddio'r cywair ieithyddol perthnasol wrth drafod neu gyfathrebu gyda gwahanol gynulleidfaoedd?
- Pan fydd yn briodol, a oes gan ddisgyblion ddealltwriaeth dda o derminoleg bynciol yn Gymraeg mewn pynciau ar draws y cwricwlwm?
- Lle y bo'n berthnasol, a yw disgyblion yn datblygu cymhwysedd cynyddol wrth ddefnyddio medrau llythrennedd deuol? ³
- A yw disgyblion sy'n ymuno â'r ysgol heb fawr o gymhwysedd neu ddim cymhwysedd blaenorol yn y Gymraeg yn cyflawni'n dda?
- A yw cyrhaeddiad mewn Cymraeg yn ôl asesiadau athrawon ar ddiwedd y Cyfnod Sylfaen, cyfnodau allweddol 2 a 3, ac mewn arholiadau allanol yng nghyfnod allweddol 4 a'r chweched dosbarth (Cymraeg, Llenyddiaeth Gymraeg neu Gymraeg ail iaith), yn cymharu'n ffafriol â chyrhaeddiad mewn ysgolion tebyg?

³ Yn y sector cyfrwng Cymraeg yn benodol, mae disgyblion yn aml yn gorfod casglu gwybodaeth o ffynonellau mewn un iaith a'i defnyddio yn yr iaith arall, naill ai ar lafar neu'n ysgrifenedig. Mae'r 'medrau llythrennedd deuol' hyn yn bwysig am eu bod yn galluogi disgyblion i fanteisio ar ystod ehangach o ddeunyddiau dysgu. Maent hefyd yn atgyfnerthu'u medrau cyfathrebu yn Gymraeg a Saesneg.

- A yw disgyblion yn parhau i ddatblygu eu medrau iaith Gymraeg yn yr ysgol uwchradd mewn modd sydd yn sicrhau dilyniant o ddiwedd cyfnod allweddol 2?
- Lle y bo'n berthnasol, a yw pob disgybl yn ennill cymhwyster cydnabyddedig mewn Cymraeg ar ddiwedd cyfnod allweddol 4, ac eithrio'r disgyblion hynny sydd wedi'u datgymhwyso gan eu datganiadau o anghenion addysgol arbennig?
- Lle y bo'n berthnasol, faint o ddisgyblion sy'n dysgu Cymraeg fel ail iaith (mewn ysgolion cyfrwng Saesneg) sy'n ennill cymhwyster cydnabyddedig yn y Cymraeg, gan gynnwys TGAU Cymraeg ail iaith (cwrs llawn) ar ddiwedd cyfnod allweddol 4?
- Mewn ysgolion cyfrwng Cymraeg a dwyieithog, faint o ddisgyblion sy'n cwblhau eu gwaith cwrs a'u hasesiadau terfynol yn Gymraeg (yn yr holl gyrsiau a ddilynant ar draws y cwricwlwm) yng nghyfnod allweddol 4 ac yn y chweched dosbarth?
- A yw disgyblion yn dangos agweddau cadarnhaol a mwynhad wrth ddysgu Cymraeg?
- A yw disgyblion yn ymwybodol o fanteision dysgu Cymraeg a dod yn gynyddol ddwyieithog?
- Pa gyfran o ddisgyblion sy'n cymryd rhan mewn digwyddiadau neu weithgareddau allgyrsiol neu gymunedol lle gallant ddefnyddio'u medrau Cymraeg?

3.3 Darpariaeth ar gyfer y Gymraeg

Arweiniad cyffredinol

Dylai arolygwyr arfarnu i ba raddau y mae trefniadau'r cwricwlwm yn sicrhau bod disgyblion yn datblygu'r medrau angenrheidiol yn y Gymraeg i gefnogi eu gwaith ar draws y cwricwlwm. Dylai arolygwyr ystyried pa mor dda y mae'r ysgol wedi cymryd sylw o'r fframwaith llythrennedd cenedlaethol wrth gynllunio profiadau dysgu disgyblion. Dylai ehangder profiadau disgyblion ar draws y cwricwlwm ddarparu cyfleoedd cynyddol a phwrpasol i ddisgyblion ymarfer a datblygu eu medrau yn y Gymraeg. Dylai arolygwyr edrych ar y dystiolaeth yn llyfrau disgyblion ac mewn dosbarthiadau i ystyried i ba raddau y mae cynllunio yn helpu i gynnig cyfleoedd pwrpasol i ddisgyblion ddefnyddio'r Gymraeg fel cyfrwng dysgu ar draws y cwricwlwm.

Dylai arolygwyr arfarnu i ba raddau y mae darpariaeth ffurfiol ac anffurfiol yr ysgol yn datblygu medrau yn y Gymraeg a beth yw ansawdd y ddarpariaeth. Dylai arolygwyr wneud sylw ar y trefniadau, a pha mor briodol yw'r amser a neilltuir i sicrhau bod disgyblion yn cyflawni safonau priodol yn y Gymraeg. Dylai disgyblion fod yn ymwybodol o fanteision dysgu Cymraeg a bod yn ddwyieithog. Mae'n ofyniad statudol bod pob disgybl yn dysgu Cymraeg hyd at oed gadael yr ysgol.

Cwestiynau

Dylai arolygwyr ystyried y cwestiynau canlynol wrth arolygu ac adrodd ar agwedd 3.3 Darpariaeth ar gyfer y Gymraeg:

- A yw'r ysgol yn bodloni'r gofyniad statudol i addysgu Cymraeg i bob disgybl hyd at oed gadael yr ysgol, ac eithrio disgyblion y mae eu datganiadau o anghenion addysgol arbennig yn eu datgymhwyso?

- A yw trefniadaeth y cwricwlwm a'r dyraniad amser yn galluogi disgyblion i wneud a chynnal cynnydd da mewn Cymraeg?
- A oes parhad rhwng cyfnodau allweddol ac ar draws cyfnodau allweddol o ran profiadau disgyblion yn y Gymraeg, a phan fo'n gymwys, graddau'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg?
- Lle y bo'n berthnasol, a yw pob disgybl sy'n cael eu hasesu mewn Cymraeg iaith gyntaf ar ddiwedd cyfnod allweddol 2 yn cael eu hasesu hefyd mewn Cymraeg iaith gyntaf ar ddiwedd cyfnodau allweddol 3 a 4?
- Lle y bo'n berthnasol, a oes parhad o ran datblygu medrau Cymraeg disgyblion yn y ddarpariaeth mewn unedau cyfeirio disgyblion?
- Lle y bo'n berthnasol, a yw disgyblion yn gallu manteisio ar ystod lawn o ddewisiadau galwedigaethol cyfrwng Cymraeg?
- A yw disgyblion yn cael cyfleoedd cynyddol i ddatblygu eu defnydd o'r Gymraeg mewn ystod o sefyllfaoedd y tu allan i wersi Cymraeg?
- A yw arferion dysgu ac addysgu'r ysgol (addysgeg) yn sicrhau bod medrau Cymraeg y disgyblion yn datblygu / gwella'n gadarn ac yn gyflym?
- A yw gweithgareddau dysgu'r ysgol yn atgyfnerthu medrau iaith y disgyblion ac yn sicrhau'r rhyngddibyniaeth rhwng y medrau siarad a gwranddo, darllen ac ysgrifennu?
- A yw'r ysgol yn cynllunio'n fwriadus ar gyfer datblygu medrau iaith ei disgyblion? A yw'r cynlluniau hyn yn galluogi disgyblion i gyfathrebu a rhyngweithio'n hyderus ac i ddatblygu eu gafael ar y Gymraeg yn annibynnol?
- A oes ymyrraeth ddigonol gan athrawon i wella ansawdd a chywirdeb cymhwysedd llafar disgyblion yn Gymraeg?
- A yw athrawon yr ysgol yn gwneud defnydd effeithiol o'r Gymraeg fel cyfrwng cyfathrebu, mewn gwersi ac mewn sefyllfaoedd eraill?
- Lle y bo'n berthnasol, a yw disgyblion yn cael cyfleoedd a chymorth da i ddatblygu medrau llythrennedd deuol?
- A yw'r ysgol yn paratoi disgyblion i ddefnyddio'r Gymraeg mewn astudiaethau pellach, yn y gweithle ac yn eu cymunedau?
- A yw'r ysgol yn meithrin chwilfrydedd ynglŷn â'r Gymraeg a mwynhad ohoni, er mwyn galluogi disgyblion i fod yn ymwybodol o fanteision defnyddio'r Gymraeg?
- A oes cymorth da i ddisgyblion sy'n dod i'r ysgol yn hwyr, neu i ddisgyblion nad oes ganddynt unrhyw gymhwysedd blaenorol yn y Gymraeg, neu gymhwysedd cyfyngedig?
- Pan fo'n gymwys, a yw disgyblion yn gallu manteisio ar athrawon arbenigol a seicolegwyr addysg Cymraeg eu hiaith, yn ogystal â darpariaeth ar gyfer anghenion penodol dwys fel therapyddion lleferydd a chlyw.
- A oes gan yr ysgol ethos sy'n hyrwyddo'r Gymraeg (a diwylliant Cymru) ac agweddau cadarnhaol tuag atynt?
- Ydy'r ysgol yn gweithredu cynlluniau, gan gynnwys y Siarter Iaith er enghraifft, i hyrwyddo'r Gymraeg ym mywyd pob dydd yr ysgol (normaleiddio'r iaith)?
- Ydy'r iaith Gymraeg yn chwarae rhan amlwg ym mywyd yr ysgol o ddydd i ddydd? Ydy'r iaith i'w chlywed a'i gweld o gwmpas yr ysgol? Er enghraifft, ydy disgyblion a staff yn siarad Cymraeg â'i gilydd ac a ddefnyddir yr iaith ar arwyddion ac mewn arddangosfeydd?

5.1 Ansawdd ac effeithiolrwydd arweinwyr a rheolwyr (gan gynnwys y corff llywodraethol) wrth wella datblygiad medrau disgyblion yn y Gymraeg

Arweiniad cyffredinol

Dylai arolygwyr ystyried pa mor dda y mae arweinwyr wedi sefydlu rhesymwaith clir a strategol ar gyfer y cwricwlwm o ran ei fanteision i ddisgyblion wrth eu paratoi i ddysgu trwy gydol eu bywydau a chwarae rhan lawn mewn cymdeithas. Dylai arolygwyr arfarnu pa mor llwyddiannus yw arweinwyr a rheolwyr wrth gyflawni blaenoriaethau cenedlaethol, yn benodol wrth wella medrau'r disgyblion yn y Gymraeg. Dylai arolygwyr arfarnu i ba raddau y mae arweinwyr a rheolwyr yn cynllunio'n fwriadus i ddarparu cyfleoedd pwrpasol i ddisgyblion ddatblygu eu medrau Cymraeg mewn sefyllfaoedd ffurfiol ac anffurfiol.

Cwestiynau

- I ba raddau mae arweinwyr yr ysgol yn cynllunio'n fwriadus ar gyfer datblygu medrau Cymraeg eu disgyblion ar draws y cwricwlwm?
- A oes gan reolwyr ar bob lefel ddarlun cywir o'r hyn y mae angen ei wneud i wella deilliannau a darpariaeth yn Gymraeg?
- A yw cynlluniau gwella yn nodi cynigion clir i fynd i'r afael â meysydd y mae angen eu datblygu?
- A yw'r ysgol yn gweithio'n dda mewn partneriaeth â darparwyr eraill i ymestyn darpariaeth cyfrwng Cymraeg sy'n cael ei chynnig i ddisgyblion?
- A oes cydweithio rhwng ysgolion cynradd a grwpiau cyn-ysgol a rhwng ysgolion uwchradd ac ysgolion cynradd partner i sicrhau cysondeb, parhad a dilyniant ym mhrofiadau dysgu disgyblion yn Gymraeg yn y cyfnod trosglwyddo?
- I ba raddau y mae'r ysgol yn manteisio ar y cyfleoedd sy'n cael ei gynnig gan gyrrff eraill, fel yr Urdd a'r Mentrau Iaith⁴?
- Pan fydd yn gymwys, a oes gan yr ysgol ddigon o staff sy'n gallu addysgu'n effeithiol trwy gyfrwng y Gymraeg er mwyn sicrhau dilyniant a pharhad yn y ddarpariaeth Gymraeg?
- A yw pob un o'r athrawon sy'n addysgu Cymraeg yn gymwys i wneud hynny?
- Pan fydd yn gymwys, a oes cymorth / datblygiad proffesiynol o ansawdd da ar gyfer athrawon Cymraeg anarbenigol a staff eraill yn yr ysgol, fel cyfranogi yn y Cynllun Sabothol⁵?
- A yw'r ysgol yn cymryd pob cam rhesymol o ran cost-effeithiolrwydd i gyflwyno darpariaeth cyfrwng Cymraeg?

⁴ Mae'r Mentrau Iaith yn cefnogi ymdrechion i gynnal yr iaith ar lefel gymunedol. Mae'r Mentrau Iaith yn gweithio mewn partneriaeth â sefydliadau lleol a chenedlaethol a rhanddeiliaid ar brosiectau amrywiol i hybu'r defnydd o'r Gymraeg.

⁵ Rhaglen a ariennir gan Lywodraeth Cynulliad Cymru yw'r 'cynllun sabothol' i gynyddu nifer yr athrawon a darlithwyr cymwys sy'n addysgu trwy gyfrwng y Gymraeg. Cynhaliwyd y cwrs cyntaf yng ngwanwyn 2006.